

larındandır. Hâtim Sâlih ed-Dâmin ile Yahyâ el-Cübûrî, eserden seçtikleri tanınmayan şairlere ait bazı kasideleri şairlerinin biyografileriyle birlikte neşretmiş, ayrıca kitabın zamanımıza ulaşan ciltlerinde yer alan kasidelerin indekslerini yayımlamıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Gâlib İbn Meymûn, *Münthehe't-ṭaleb* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1406-13/1986-93, I-III; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, s. VI; a.e. (nşr. M. Nebîl Turayfî), Beyrut 1999, I-IX; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 9-16; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1857; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeib*, I, 22; V, 430; IX, 222; X, 434; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 494, 936; II, 903; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, s. 201; S. M. Husain, "Notice of an Unknown Ontology of Ancient Arabic Poetry, "Muntaha't-Talab min Ash'ar-i'l-'Arab", by Muhammad b. al-Mubârak b. Muhammad b. Maimun", *JRAS* (1937), s. 433-452; Hâtim Sâlih ed-Dâmin - Yahyâ el-Cübûrî, "Kaşâ'id nâdire min Kitâbi Münthehe't-ṭaleb min eş'âr-i'l-'Arab", *el-Mevrid*, VIII/3, Bağdad 1979, s. 251-310; IX/1 (1980), s. 139-186; T. Seidensticker, "Verlorene Teile des Muntahâ t-talab in al-'Umaris Masâlik al-absâr", *WO*, XXV (1994), s. 116-122. İSMAİL DURMUŞ

el-MÜNTEKÂ

(المنتقى)

Ebû'l-Velîd el-Bâcî'nin
(ö. 474/1081)

kaleme aldığı *el-İstifâ'* adlı
el-Muvaṭṭa' şerhini
yine kendisinin özetleyerek
meydana getirdiği şerh
(bk. el-MUVATTA').

el-MÜNTEKÂ

(المنتقى)

Nüreddin es-Sâbûnî'nin
(ö. 580/1184)

peygamberlerin günahtan
korunmuşluğuna dair eseri.

Kitabın tam adı, müellifin *el-Kifâye* adlı eserinde zikrettiği gibi (vr. 45^b) *el-Muntekâ min 'İşmeti'l-enbiyâ'*'dir. Sâbûnî eserinin mukaddimesinde *el-Muntekâ'yı*, Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. Yahyâ el-Beşâgarî (IV/X. yüzyıl) tarafından kaleme alınıp *'İşmetü'l-enbiyâ'* diye şöhret bulan *Keşfü'l-ğavâmiż fi aḥvâl-i-enbiyâ'* adlı eserden özetlediğini söyler (vr. 1^{b-2^a}); ayrıca böyle bir kitabın telifinin gerekliliğini Beşâgarî-Ebû'l-Hasan er-Rüstüfağnî yoluyla Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'den nakleder (vr. 5^a).

Peygamber göndermenin ilâhî hikmetin bir sonucu olduğuna ve Allah elçileri-

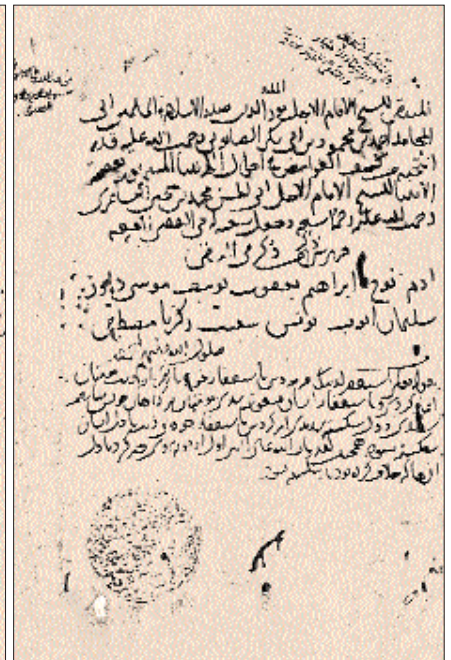
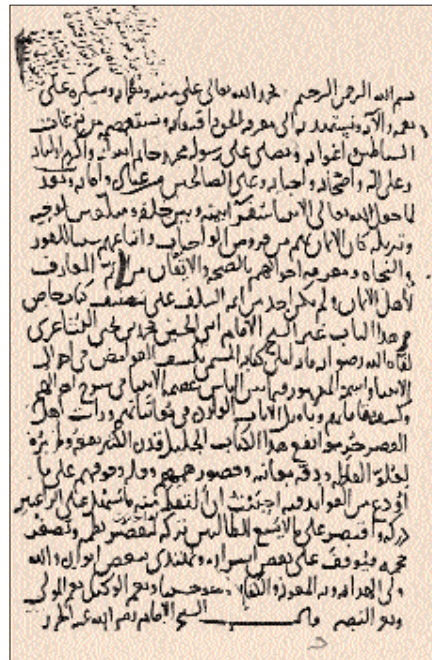
nin beşer türünden seçilmesinin zaruri bulunduğuna temas eden kısa bir mukaddimeden sonra on beş başlıktan oluşan *el-Muntekâ'nın* muhtevasını üç bölüm halinde incelemek mümkündür. Küçük bir hacimden oluşan birinci bölümde peygamberler arasında mânevî açıdan derece farkı, peygamberlerin sayısı ve günahlardan korunmuş olmaları (ismet) gibi meseleler ele alınmıştır. Kitabın üçte ikisine yakın bir hacme sahip bulunan ikinci bölümde Hz. Âdem, Nûh, İbrâhim, Ya'küb, Yûsuf, Mûsâ, Dâvûd, Süleyman, Eyyüb, Yûnus, Şuayb ve Zekeriyâ hakkında Kur'an'da yer alıp zâhiri mânaları bakımından bazı Haşviyye gruplarınca ismet sıfatına ters düşecek yorumlara tâbi tutulan âyetler incelenmekte ve ismet karşıtı fikirler eleştirilmektedir. Kitabın üçüncü bölümü Hz. Peygamber'e tahsis edilmiştir. Burada diğer peygamberlerde olduğu gibi önce Resûl-i Ekrem'in mânevî derecesi ve değeri üzerinde durulmuş, ardından itâb niteliğindeki bazı âyetlerin yorumuna geçilerek bu tür ilâhî hitapların hikmetleri araştırılmış, ona salât getirmenin önemi ve dindeki yeri belirtilmiştir.

Açık ve samimi bir üslûpla kaleme alınan *el-Muntekâ*, erken dönemde telif edilen ve hakkında bilgi bulunmayan Beşâgarî'nin eserini zayi olmaktan kurtarıp gün-

müze intikal ettirmiştir. Kitapta isimleri geçen peygamberler ve sözü edilen konulara dair âyetlerle diğer âyetler arasında bağlantı kurularak yorumlar getirilmiş ve akîl istidlâl yürütme yöntemi benimsenmiş, böylece Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin tefsiri geleneği sürdürülmüştür. Nitelikim eserin kırkı aşkın yerinde Mâtürîdî'ye atfı yapılmıştır. Sâbûnî'den yirmi altı yıl sonra vefat eden Fahreddin er-Râzî'nin *'İşmetü'l-enbiyâ'* adlı eseri metot bakımından *el-Muntekâ'ya* benzemekle birlikte hacim ve işleniş açısından onun kadar tatminkâr değildir. Râzî'nin *el-Muntekâ* ve *ya Keşfü'l-ğavâmiż*'den yararlanmış olması muhtemeldir.

el-Muntekâ'nın Süleymaniye Kütüphanesi'nde *Keşfü'l-ğavâmiż* adıyla kayıtlı bulunan nüshalarından biri (Lâleli, nr. 2426) tam olup tashih gördüğü anlaşılmaktadır. Aynı yerde mevcut diğer nüsha ise (Lâleli, nr. 2425) on yedinci varaktan sonra yine Sâbûnî'ye ait *el-Kifâye* metniyle devam etmekte ve *el-Muntekâ'nın* sadece altıda birini içermektedir. Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde (nr. 6584/2) Beşâgarî'nin eseri olarak gösterilen ve Sâbûnî'nin oğlu tarafından imlâ edilen üçüncü nüsha ise baş taraftan biraz eksik olmakla birlikte tashih ve mukabele görmüştür. Eserin bir nüshası da Kahire Dârü'l-kütübü'l-Mısıriyye-

Sâbûnî'nin *el-Muntekâ* adlı eserinin unvan sayfası ile ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2425)

el-MÜNTEKÂ

dedir (Tarih, nr. 134 M). *el-Müntekâ*, Mehmet Bulut tarafından Yüksek İslâm Enstitüsü öğretim üyeliği tezi olarak neşre hazırlanmış (İzmir 1981), daha sonra da yayımlanmıştır (İzmir 2000-2001).

BİBLİYOGRAFYA :

Nüreddin es-Sâbüni, *el-Müntekâ*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2426, tür.yer.; a.mlf., *el-Kifâye*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2271, vr. 45^b; a.mlf., *Mâtürîdiyye Akaidi* (trc. Bekir Topaloğlu), Ankara 1991, s. 27-32; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 643, 657; II, 262; *İzâhu'l-meknûn*, II, 363; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 189; Muhammed Aruçi, *Nüreddin eş-Şâbüni ve ârâ'ühü'l-kelâmiyye min Kitâbihi'l-Kifâye fi'l-hidâye* (yüksek lisans tezi, 1406/1986), Câmîatü'l-Kâhire Külliyyetü dâri'l-ülüm, I, 19-25, 59-61.

MEHMET BULUT

MÜNYETÜ'L-MUSALLÎ

(منية المصلى)

Sedidüddin el-Kâşgarî'nin

(ö. 705/1305)

namaza dair eseri.

Hanefî mezhebinin hâkim olduğu Horasan ve Mâverâünnehir'de, temel Arapça eğitimi aldıktan sonra İslâmî ilimleri tahsil edecek talebelere giriş metni olmak üzere Ebû'l-Leys es-Semerkindî'nin *Mukaddimetü's-salâtı* gibi temizlik, abdest ve namaza dair hükümleri basit bir dille anlatan eserler okutuluyordu. Mâverâünnehir'de Hanefî fikhını öğrendikten sonra Mekke'de on dört yıl ikamet eden ve ardından Yemen'e yerleşen Kâşgarî'nin kaleme aldığı *Münyetü'l-muşallî ve ğunyetü'l-mübtedî*, kısa sürede Hanefî coğrafyasında İslâmî ilimleri tahsile yönelenlere okutulan giriş metni haline gelmiştir. Ardından Şâfiî mezhebine intisap eden Kâşgarî, *Münyetü'l-muşallî*'de Ebû Hanîfe ve talebelerinin görüşlerini ana hatlarıyla verdikten sonra Hanefî fakihlerinin beş asır boyunca bu görüşler çerçevesinde geliştirdikleri hükümleri ve döneminin sık karşılaşılan problemlerini maddeler halinde basit bir dille ve VII. (XIII.) yüzyılın Hanefî terminolojisini kullanarak aktarmıştır. Kâşgarî'nin, eserin mukaddimesinde yararlandığını belirttiği kaynakların VI. (XII.) yüzyıldan VII. (XIII.) yüzyılın ortasına kadar geçen zaman diliminde yaşamış Mâverâünnehirli Hanefî fakihlerine ait olması, *Münyetü'l-muşallî*'nin yazıldığı dönemin katkı ve tercihlerini yansıttığını göstermesi açısından manidardır. Müellif tarafından kaynak olarak kullanıldığı anlaşılan, fakat eserin mukaddimesinde zikredilmeyen kitapların birçoğu ise IV-VI. (X-XII.) yüzyıllar arasında kaleme alınmış "ne-

vâzil" çalışmalarıdır. Ele aldığı hükümlerin delillerine nâdiren yer veren *Münyetü'l-muşallî*'nin Hanefî mezhep birikimini yansıtırma hususunda bazı eksiklik ve hatalarının olduğu görülmektedir. Muhtemelen bir kısmı, eserin telifinde Muhtâr b. Mahmûd ez-Zâhidî'nin *Ğinyetü'l-Münye li-tetmîmi'l-ğunye* adlı rivayet zaafıyla meşhur kitabından faydalanılmasından kaynaklanan bu hata ve eksikliklere kitabı şerh eden İbn Emîru Hâc ve İbrâhim el-Halebî tarafından işaret edilmiştir (meselâ bk. *Ğunyetü'l-mütemellî*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1135, vr. 41^a, 66^a). IX. (XV.) yüzyıl gibi telifinden nisbeten kısa bir süre sonra nüshaları arasında dikkate değer farklılıklar görülen *Münyetü'l-muşallî*'ye (meselâ bk. İbn Emîru Hâc, vr. 9^a; İbrâhim el-Halebî, *Ğunyetü'l-mütemellî*, vr. 2^{a-b}) gramer ve üslûp açısından da eleştiriler yöneltilmiştir.

Hanefî çevrelerince *Münyetü'l-muşallî*'ye gösterilen ilgi, X. (XVI.) yüzyılda İbrâhim el-Halebî'nin *Halebî şâĝir* olarak tanınan *Muhtaşaru Ğunyeti'l-mütemellî*'sine yönelmiş ve Şürûnbülâlî'nin *Nürü'l-îzâh*'ının yaygınlaşmasıyla birlikte bu eserin din eğitimi müfredatındaki hâkimiyeti azalmıştır. Bununla birlikte *Münyetü'l-muşallî*'nin, baş tarafına kitapta geçen bazı Arapça kelimelerin Türkçe karşılıklarını içeren alfabetik bir lugatçe eklenerek ve "Rüşdiye mektepleri için tab' olunmuştur" kaydı konularak 1277 (1861) tarihinde basılmış olması o dönemde Osmanlılar'da hâlâ yerini koruduğunu göstermektedir. Hanefî mezhebinin hâkim olduğu bölgelerde mevcut birçok kütüphanede binlerce yazması bulunan *Münyetü'l-muşallî* başta İstanbul olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde defalarca basılmıştır (İstanbul 1265, 1277, 1285, 1831, 1902, 1907; Delhi 1337; Lahor 1870; Bombay 1302, 1303; Kazan 1889; Leknev 1315; Di- maşk 1423/2002).

Şerhleri, Hâşiyeleri, Tercümelere ve Hak- kındaki Diğer Çalışmalar. 1. İbn Emîru Hâc, *Ğalbetü'l-mücellî ve buĝyetü'l-mübtedî fi şerhi Münyeti'l-muşallî ve ğunyeti'l-mübtedî*. Eserle ilgili bilinen ilk şerhtir. *Münyetü'l-muşallî*'nin düzensizliğinden ve İslâmî ilimlere yeni başlayanlara yönelik olarak kaleme alınmasına rağmen bu seviyedeki kişilerin işine yaramayacak bilgiler ihtiva etmesinden yakınan şârih, geniş pasajlara ayırıp işlediği eserin ibarelerini lugavî tahlillere tâbi tutma amacı gütmekte, müellifin gerek ifadelerini gerekse tercihlerini eleştirip eserdeki bilgileri öncelikle Hanefî literatüründeki yeri

ve değeri açısından ele almaktadır. Metnin doğrudan kapsamına dahil olmayan hususlar hakkında kendi görüş ve değerlendirmeleri için her bölümde "tevcih" adıyla alt başlıklar açan İbn Emîru Hâc, bir yandan Kâşgarî'nin ele aldığı görüşlerin delillerini serdederken öte yandan mezhep için- deki farklı görüşleri incelemektedir. Eserin çeşitli kütüphanelerde çok sayıda yazma nüshası mevcuttur (*DİA*, XIX, 477). 2. İbrâhim el-Halebî, *Ğunyetü'l-mütemellî fi şerhi Münyeti'l-muşallî ve ğunyeti'l-mübtedî*. *Halebî kebîr* olarak tanınmıştır (Leknev 1222, 1323; İstanbul 1253, 1256, 1295, 1300, 1325; Lahor 1310, 1314). Nâfile namaz türleri, kazâ namazı ve cenaze gibi *Münyetü'l-muşallî*'nin ele aldığı konu başlıklarını da işleyen *Halebî kebîr* Kâşgarî'nin verdiği bilgileri delillendirmekte, delil olarak getirdiği hadislerin sened ve metinlerini tartışmakta ve diğer mezheplerin, özellikle de Şâfiî mezhebinin görüşleriyle mukayese etmektedir. *Ğalbetü'l-mücellî*'ye göre lugavî tahlille- re geniş yer veren *Halebî kebîr* bu amaçla metni daha küçük pasajlara ayırmakta ve *Münyetü'l-muşallî*'deki önermeleri daha açık bir üslûpla ve maddeler halinde yeniden ifade etmeye çalışmaktadır. Gerekle *Ğalbetü'l-mücellî* gerekse *Ğunyetü'l-mütemellî* Hanefî mezhebinin hâkim olduğu bölgelerdeki yerleşik uygulamaları, bid'atları ve mezhep telakkilerini ele aldıkları konular çerçevesinde işlemleri açısından önemli birer kaynaktır. 3. İbrâhim el-Halebî, *Muhtaşaru Ğunyeti'l-mütemellî*. Halebî, *Ğunyetü'l-mütemellî* ile İslâmî ilimlerin tahsilinde henüz başlangıç seviyesinde olan talebelere yönelik bir şerh hazırlamayı hedeflese de meydana getirdiği eser bu seviyelere göre anlaşılması zor ve hacimli olduğu için çalışmasını ihtisar ederek *Halebî şâĝir* diye tanınan bu kitabı kaleme almıştır (İstanbul 1242, 1268, 1286, 1309, 1312, 1316, 1317, 1320; Lahor 1889). *Halebî kebîr*'deki uzun bölüm girişlerine ve diğer mezheplerin görüşlerinin tartışıldığı paragraflara *Halebî şâĝir*'de yer vermeyen müellif, ihtisar çalışmasında talebelerin ihtiyaçlarını gözeterek dil tahlillerini kısmen bırakmış ve uzun cümlelerdeki anlamayı güçleştiren unsurları çıkarmıştır. *Halebî şâĝir* hacim, muhteva ve üslûp açısından hedef aldığı seviyeye uygun bir metin olmasının yanı sıra, bilhassa hükümlerin naslarla delillendirilmesi gibi *Münyetü'l-muşallî*'de bulunmayan birçok özelliğinden dolayı kısa sürede hem bu eserden hem *Halebî kebîr*'den daha çok tanınan ve okutulan bir